

بررسی رابطه شخصیت ایثارگر با احساس خودارزشمندی با نقش واسطه‌ای هوش معنوی در بین دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان

مسعود باقری*

قاسم عسکری‌زاده**

حسن زرگری***

چکیده

خودارزشمندی از مهم‌ترین احساسات انسان است که در جنبه‌های مختلف زندگی مانند مسائل انگیزشی، افسردگی و... تأثیر دارد. به نظر می‌رسد که بروز رفتارهای ایثارگرانه با نقش واسطه‌ای هوش معنوی بر این احساس تأثیر داشته باشد. هدف از این پژوهش بررسی رابطه بین شخصیت ایثارگر و خودارزشمندی با در نظر گرفتن نقش هوش معنوی است. جامعه این تحقیق دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان بودند که تعداد ۳۲۹ نفر به صورت در دسترس، به عنوان نمونه انتخاب شدند. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از اعضای نمونه خواسته شد تا به پرسشنامه‌های شخصیت ایثارگر راشتون (۱۹۸۰)، هوش معنوی کینگ (۲۰۰۸) و خودارزشمندی کروکر و همکاران (۲۰۰۳) پاسخ دهند. اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS ویراست ۲۳ و AMOS ویراست ۲۳ استفاده شد. نتایج نشان داد که بین شخصیت ایثارگر و خودارزشمندی ارتباط معنادار مستقیمی وجود ندارد، اما شخصیت ایثارگر از راه هوش معنوی با خودارزشمندی ارتباط دارد و هوش معنوی رابطه بین این دو متغیر را میانجی‌گری می‌کند.

واژگان کلیدی: خودارزشمندی، شخصیت ایثارگر، هوش معنوی، دانشجویان.

* دانشیار و دکترای تخصصی روان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان
mbagheri@uk.ac.ir

** دانشیار و دکترای تخصصی روان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان
askarizadeh@uk.ac.ir

*** کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی دانشگاه شهید باهنر کرمان و آموزگار ابتدایی شهرستان رفسنجان (نویسنده مسئول)
hassanzargari073@gmail.com

مقدمه

در مطالعات مربوط به خود،^۱ مفاهیم خودپنداره، عزت نفس، خودارزشمندی و خودکارآمدی نقش مهم و کلیدی در نظریات دارند (زکی، ۱۳۹۱). خودارزشمندی موجب رعایت قواعد فردی، سازگاری اجتماعی و کاهش ناسازگاری و آسیب‌های روانی دانشجویان می‌شود (وایبار تولو و همکاران، ۲۰۰۴؛ به نقل از زکی، ۱۳۹۱) و احساس خودارزشمندی جزء متغیرهای فردی و جمعیتی است که بر سازگاری با دانشگاه اثر می‌گذارد (عالی‌پوریرگانی، ۱۳۹۱).

همچنین کاوندی و صفورایی پاریزی (۱۳۹۱) به عزت نفس و خودارزشمندی به عنوان اساسی‌ترین عوامل رشد مطلوب شخصیت اشاره می‌کنند که در دوران کودکی (زیربنای شخصیت سالم فرد در بزرگسالی) مورد تأکید است. از جهتی نیز عزت اجتماعی و سیاسی جامعه اسلامی به عزت روان‌شناختی و احساس خودارزشمندی افراد مؤمن در خویشستن بستگی دارد که این احساس سبب حق‌پذیری، پابندی به حق، پذیرش احکام الهی و احساس وظیفه‌شناسی می‌شود (فقیهی، سبحانی‌نژاد و نجفی، ۱۳۹۲).

هنگام زیستن در شرایط اجتماعی، انسان نسبت به داشتن احساس ارزش به گونه‌ای سالم و متعادل، احساس نیاز می‌کند که برای حفظ سلامت، تعادل روانی و تکامل وجودی او بسیار ضروری است و معمولاً وارد شدن خلل در این احساس سبب احساس حقارت یا خودبزرگ‌بینی در فرد می‌شود که هر دوی این احساس‌ها بیانگر این مسئله است که فرد در صورت مختل شدن احساس خودارزشمندی قادر به درک واقعیات و عکس‌العمل دیگران نسبت به خودش نیست (سام‌کن و ستاری، ۱۳۹۳).

احساس خودارزشمندی موجب کاهش افسردگی و افزایش عزت نفس، رضایت از زندگی و سطح مهارت‌های اجتماعی می‌شود؛ همچنین این احساس به عنوان یکی از شاخص‌های احساس خوشبختی در کنار رضایت از زندگی مدنظر قرار می‌گیرد (زکی، ۱۳۹۱). پژوهش یامینی و سدید^۲ (۲۰۱۹) نشان داد که بین احساس خودارزشمندی و رضایت از زندگی همبستگی وجود دارد و این احساس در پیش‌بینی رضایت از زندگی مؤثر است. براساس پژوهش نجفی و همکاران (۱۳۹۶) نیز هر چه مؤلفه اطمینان (به معنای خودکارآمدی و خودارزشمندی مثبت) بیشتر باشد، رضایت فرد از زندگی بیشتر خواهد بود.

احساس خودباوری و خودارزشمندی به فعال و پویا بودن کودکان در محیط درس و مدرسه و همچنین تجربه کردن احساس مفید بودن کمک می‌کند (سلحشور، ۱۳۸۶)؛ در واقع احساس

1. self

2. Yamini & Sadidi

مفید بودن به افزایش احساس خودارزشمندی کمک می‌کند و افرادی که به یاری رساندن به دیگران می‌پردازند و در این راه ایثارگری می‌کنند، ممکن است احساس خودارزشمندی بالایی داشته باشند؛ برای مثال مادرترزا^۱ که تأسیس‌کننده جمعیت مبلغان خیریه در هند بود، از احساس خودارزشمندی بالایی برخوردار بود (فرانکن، ۱۹۳۹).

با توجه به آنچه که پیش از این گفته شد، به نظر می‌رسد که بین ایثارگری و احساس خودارزشمندی ارتباط معناداری وجود دارد. در این پژوهش قصد داریم که به بررسی ارتباط بین ایثارگری و احساس خودارزشمندی با در نظر گرفتن نقش واسطه‌ای هوش معنوی بپردازیم.

بیرهوف (۱۹۸۴) ایثارگری را رفتاری می‌داند که قصد آن کمک به دیگران است، حتی زمانی که هیچگونه نفعی عاید شخص نشود یا انتظار نفعی نرود؛ همچنین بررسی‌ها نشان داده‌اند که افزایش احساس گناه سبب افزایش ایثارگری می‌شود (سپاه منصور و وزیری، ۱۳۹۶). همدلی پیش‌زمینه رفتار ایثارگرانه است و توانایی درک آنچه را که دیگران احساس می‌کنند، مطرح می‌کند. تجربه همدلی بیشتر به مسئولیت‌پذیری می‌انجامد و مسئولیت‌پذیری، یکی از اصول اساسی برای ایثارگری است؛ بدین معنا که فرد باید خود را مسئول بداند و احساس مسئولیت کند تا نسبت به دیگران بی‌تفاوت نباشد (لاتانه و دارلی، ۲۰۱۵). صاحب‌نظران نیز بیان داشته‌اند که کمک به دیگران خوشایند است و شخص احساس خوبی پیدا می‌کند (کریمی، ۱۳۹۴).

هوش معنوی یکی از مفاهیمی است که در پرتوی توجه و علاقه جهانی روان‌شناسان به حوزه دین و معنویت مطرح شده و توسعه یافته است (تاج‌الدینی و همکاران؛ ۱۳۹۶). هوش معنوی سازه‌های هوش و معنویت را درون یک سازه جدید ترکیب می‌کند (امونز، ۲۰۰۰). هوش موجب سازگاری فرد با محیط می‌شود و روش‌های مقابله با مسائل و مشکلات را در اختیار او قرار می‌دهد (اسدی و دلاور، ۱۳۹۴). معنویت به عنوان مؤلفه دوم هوش معنوی یکی از ابعاد انسانیت شامل آگاهی و خودشناسی می‌شود. معنویت امری همگانی است و همانند هیجان، درجات و جلوه‌های مختلفی دارد؛ ممکن است هشیار یا ناهشیار، رشدیافته یا غیررشدیافته، سالم یا بیمارگونه، ساده یا پیچیده و مفید یا خطرناک باشد.

معنویت، هوشی است که ما توسط آن نیازهایمان را شناسایی و بیان می‌کنیم و مشکلات با معنا و ارزشمندان را حل می‌کنیم و با به‌کارگیری آن می‌توانیم اعمال و کیفیت زندگی مان را در بافتی قرار دهیم که از لحاظ معناداری غنی‌تر و گسترده‌تر باشد، و نیز با کمک آن می‌سنجیم که یک روش از دیگر روش‌ها و راه‌ها با معناتر و هدفمندتر است (زهر و مارشال، ۲۰۰۰؛ به نقل از اسدی و

1. Mother Teresa

دلاور، ۱۳۹۴). توجه به موضوع فکری، احساسات و پرورش همدلی قسمتی از آگاهی فزاینده از زندگی معنوی درونی است (عبدالله‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸؛ به نقل از اسدی و دلاور، ۱۳۹۴).

اکنون پرسشی که پیش می‌آید، این است که آیا بین ایثارگری و احساس خودارزشمندی ارتباط معناداری وجود دارد؟ و آیا مؤلفه هوش معنوی رابطه بین این دو متغیر را میانجی‌گری می‌کند.

در کتاب شریف نهج‌البلاغه که پس از قرآن و احادیث نبوی، مهم‌ترین و بزرگ‌ترین کتاب دینی و سند باقیمانده از اولیای دین است و به عنوان یک کتاب دینی و معنوی می‌تواند ابعاد تازه‌ای از انسان را در حوزه‌های شناختی، انگیزشی، عاطفی، توانشی، روحانی، معنوی، فراشناختی و فرا روان‌شناختی بگشاید و نیز مبنای نظری ویژه‌ای را در مورد روان‌شناسی انسان در اختیار ما قرار دهد، معنای زندگی را بسیار مهم دانسته است. امام علی (علیه السلام) ضمن بحث درباره خدا، انسان، دنیا و آخرت و اینکه انسان برای چه آفریده شده و سرانجام به کجا خواهد رفت، به معنای زندگی پرداخته است. در این دیدگاه، معنای زندگی در ارتباط با خدا، باورهای مربوط به دنیا و آخرت، هدف زندگی، حقیقت مرگ و احساس خودارزشمندی در زندگی مفهوم‌سازی می‌شود (خواجه پیری، ۱۳۹۷).

هراتیان (۱۳۹۱) در پژوهشی بیان داشت که خودارزشمندی برای انسان به منزله سرمایه ارزشمند حیاتی، از عوامل پیشرفت و شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌هاست. زاهدی‌اصل و درویشی‌فرد (۱۳۹۵) حمایت اجتماعی را عاملی برای ایجاد احساس امنیت و خودارزشمندی در فرد می‌دانند که ثمره آن فراهم شدن امکان رشد و خودشکوفایی در او است.

در چند سال اخیر نیز مطالعات زیادی درباره متغیر خودارزشمندی انجام گرفته است. حیدری (۱۳۹۳) در پژوهش خود با عنوان «بررسی رابطه خودارزشمندی مشروط و شادی با پیشرفت تحصیلی در بین دانش‌آموزان»، بیان می‌کند که احساس غم و افسردگی و نداشتن احساس شادکامی می‌تواند متأثر ارزشی باشد که فرد برای خود قائل است. از یافته‌های این پژوهش آنکه بین خودارزشمندی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنادار وجود دارد و همچنین شادی و خودارزشمندی به طور معناداری پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند. نجمی و فیضی (۱۳۹۰) نیز در پژوهش خود ثابت کردند که خودارزشمندی بالا و عزت نفس در پیشرفت تحصیلی نقش دارند.

در مورد ارتباط خودارزشمندی مشروط و پیشرفت تحصیلی می‌توان گفت که هرگاه افراد، خودارزشمندی خود را مشروط به صلاحیت و داشتن شایستگی تحصیلی می‌کنند، از میزان بیشتر و انگیزش بالاتری در یادگیری دروس برخوردار می‌شوند (حیدری، ۱۳۹۳). رابطه معنادار بین رضایت از زندگی و خودارزشمندی تأیید شده است و این احساس با شاخص‌های کیفیت کارکرد خانواده نیز ارتباط معناداری دارد و می‌توان آن را یکی از شاخص‌های کیفیت زندگی دانست (زکی، ۱۳۹۱).

خودارزشمندی نقش مهمی را در سلامتی و تلاش ما برای موفقیت ایفا می‌کند (فرانکن، ۱۹۳۹). هارتر (۱۹۹۰) خودارزشمندی را یک ارزیابی شناختی از خود براساس نسبت بین صلاحیت درک شده و آرزوهای شخص می‌داند؛ همچنین مطالعات دیگری ارتباط بین خودارزشمندی و سلامت روان را نشان می‌دهد (ژای، ۲۰۱۹) و نیز این احساس به موفقیت بستگی دارد (رمضانی، ۱۳۹۸)؛ به این صورت که هرگاه فرد به موفقیت دست یابد، این احساس در وی تقویت می‌شود. احساس خودارزشمندی، وابستگی قوی با موفقیت‌های دانشگاهی و بازخوردهای پس از آن دارد (وُنک، رادستااک، دی‌هویس و جولج، ۲۰۱۹)^۱. به عقیده کریمی (۱۳۹۴)، نه تنها هر کس در پی احترام و توجه به دیگران است، بلکه به دنبال به دست آوردن احترام خود نیز می‌باشد.

در یک نظرسنجی، بسیاری از افراد گزارش داده‌اند که کمک به دیگران، احساس‌شان را خوب می‌کند و یک روش خوب برای اکتساب رضایت برای خود می‌باشد (کریمی، ۱۳۹۴)؛ برای مثال مادر ترزا حس خودارزشمندی بسیار بالایی داشت که از تلاش‌های او برای خیر رساندن به دیگران نشئت می‌گرفت. بسیاری از افراد بازنشسته نیز با ارائه کمک‌های داوطلبانه به دیگران احساس خودارزشمندی می‌کنند (فرانکن، ۱۹۳۹)؛ از سوی دیگر ارتباط معنادار خودارزشمندی با مطلوبیت اجتماعی، مشارکت دینی و رضایت اجتماعی نیز به اثبات رسیده است (زکی، ۱۳۹۱).

عزت نفس پایین، توانایی شاد و موفق زندگی کردن را از فرد می‌گیرد. پس می‌توان گفت که عزت نفس بر سلامت روانی فرد تأثیر دارد (حسینی بافرانی و عطایی، ۱۳۹۴). کینگ و همکارانش (۱۹۹۳) در پژوهشی دریافتند که خودارزشمندی با افسردگی رابطه معکوس دارد. از سویی آبنی بیان می‌کند که دانشگاه به عنوان دوره حیاتی تغییر در زندگی بسیاری از جوانان است؛ همچنین حدود ۳۰٪ از دانشجویان دانشگاهی، علائم اضطراب و افسردگی را گزارش می‌دهند که تأثیر منفی بر زندگی و عملکرد تحصیلی آنها داشته است. جامعه آماری این پژوهش نیز از دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان انتخاب شد.

ایثارگری به معنای تلاش یا توانایی واقعی برای عمل کردن در جهت منافع دیگران تعریف شده است (نواک، ۲۰۱۶). مکالی و برکوویتس (۲۰۱۴) ایثارگری را رفتاری می‌دانند که به نفع دیگران و بدون انتظار پاداش از منابع خارجی، ظاهر می‌گردد و افزون بر آن رفتاری است که به طور داوطلبانه انجام می‌شود؛ در واقع می‌توان ایثارگری را احساسات و رفتارهای نوع‌دوستانه به عنوان کمک به دیگران بدون توجه به علاقه شخصی خود تعریف کرد (آرگان و آرگان، ۲۰۱۷)^۲.

1. Vonk, Radstaak, De Heus & Jolij

2. Argan & Argan

در گذشته هوش انسان به سه نوع هوش با نام‌های بهره‌هوشی^۱ (IQ)، هوش هیجانی^۲ (EQ) و هوش معنوی^۳ (SQ) دسته‌بندی می‌شد (زهر و مارشال، ۲۰۰۰؛ به نقل از احمد، آرشاد، محمود و اختر، ۲۰۱۶)، اما در پژوهش‌های تازه‌تر هوش انواع دیگری پیدا کرده است که یکی از معروف‌ترین طبقه‌بندی‌های آن نظریه هوش چندگانه هاوارد گاردنر است که هفت نوع جداگانه هوش بیان کرده است که عبارتند از (طباطبایی، ۱۳۸۸):

۱. هوش کلامی یا هوش زبانی؛
۲. هوش وابسته به منطق و ریاضی؛
۳. هوش مربوط به امور فضایی و حجمی یا هوش دیداری؛
۴. هوش موسیقایی یا هوش ریتمیک؛
۵. هوش مربوط به حرکات جسمی یا هوش بدنی جنبشی؛
۶. هوش درون‌نگر یا درون فردی؛
۷. هوش میان فردی.

هوش معنوی دربرگیرنده توانایی باز شکل‌دهی و زمینه‌ساز دوباره تجربه‌هاست که به درک دگرگون از معنای آنها می‌انجامد (وگان، ۲۰۰۳). همچنین کینگ (۲۰۰۸) هوش معنوی را آگاهی از حقایق، ارزش‌ها، اعتبار و اصول اخلاقی فرد تعریف می‌کند. زهر (۲۰۰۵) نیز هوش معنوی (SI) را توانایی ذاتی مغز و روان انسان در ترکیب عمیق‌ترین منابع خود و از قلب خود عالم بیان می‌کند (به نقل از عثمان‌گانی، انور و حمید، ۲۰۱۷). هوش هیجانی و هوش معنوی، هر دو ناشی از هوش بین فردی^۴ و درون فردی^۵ از هوش‌های چندگانه گاردنر هستند (عثمان‌گانی، انور و حمید، ۲۰۱۷)؛ همچنین کینگ (۲۰۰۸) هوش معنوی را آگاهی از حقایق، ارزش‌ها، اعتبار و اصول اخلاقی فرد تعریف می‌کند. برخی محققان (شاهرخی، الیکانی، یکه فلاح و بریکانی؛ ۲۰۱۸) هوش معنوی را به عنوان زیربنای باورهای فرد می‌دانند که در زمینه‌های گوناگون به ویژه ارتقا و تأمین سلامت روانی، نقش اساسی ایفا می‌کند.

خودارزشمندی به معنای یک ارزیابی شناختی از خود براساس نسبت بین صلاحیت درک شده و آرزوهای شخص می‌باشد. خودارزشمندی به عنوان میانگین رضایت عمومی فرد در مورد

-
1. Intelligence Quotient
 2. Emotional Quotient
 3. Spiritual Quotient
 4. Ahmed, Arshad, Mahmood & Akhtar
 5. Osman-Gani, Anwar, & Hamid
 6. Interpersonal
 7. Intrapersonal

خودش است که در حوزه‌های مختلف (همچون جسمانی، اجتماعی و هوشی) توصیف می‌شود (ردن، میر و کرنی،^۱ ۲۰۱۷). فقیهی و همکاران (۱۳۹۲) عزت‌خواهی و ارزشمندی را از گرایش‌های فطری انسان می‌دانند که موجب افزایش توانمندی‌های ارزشی فرد می‌شود. راجرز خودارزشمندی را یک ارزیابی پشت سرهم فرد در مورد ارزشمند بودن خود و قضاوتی می‌داند که شخص نسبت به خود دارد (به نقل از رمضان؛ ۱۳۹۸). اساس خودارزشمندی می‌تواند متأثر از نیاز به توجه نمودن مثبت دیگران، بازخورد نزدیکان، شیوه ارتباط دیگران که به صورت پذیرنده باشد، احساس صمیمیت، پذیرش غیرمشروط و محبت باشد. خودارزشمندی موجب ارتقای سطح سلامت عمومی، خودتنظیمی، منبع انگیزشی، کاهش افسردگی و اصلاح رفتار اجتماعی، چگونگی مناسب مواجهه با حوادث زندگی است که در سطوح مختلف زندگی فردی، خانوادگی، آموزشی و اجتماعی آثار خود را نمایان می‌کند (کروکر، سامرز و لاهاتن،^۲ ۲۰۰۴؛ به نقل از رشیدی، ۱۳۹۵).

از مهم‌ترین مسائل اسلامی، توجه به بهداشت و سلامت جسم و روان است و می‌توان دین را به عنوان اصلی‌ترین عامل تأمین بهداشت روانی و احساس خودارزشمندی دانست (گنجی، ۱۳۷۸؛ به نقل از قدمی‌کارمزدی، ۱۳۹۷). مذهب می‌تواند سبب ایجاد یک سیستم معنایی که شامل هدفدار بودن زندگی، احساس خودارزشمندی مثبت و شایسته احترام دانستن افراد شود که این سیستم معنایی نیز به نوبه خود مانع از خطرپذیری و رفتارهای هیجان‌خواهی می‌شود (نریمانی و پوراسمعی، ۱۳۹۱) و به اعتقاد بایومیستر^۳ احساس معنا با برآورده شدن نیازهای اولیه به هدفمندی، کارآمدی و خودارزشمندی می‌انجامد (مهری‌نژاد و رجبی‌مقدم، ۱۳۹۱).

کوپینگ (۱۹۹۸؛ به نقل از شجاعی، ۱۳۸۶) با مطالعه زیاد در زندگی افراد سالمند به تحلیل و طبقه‌بندی نیازهای معنوی در زندگی آنها پرداخت و چهارده نیاز معنوی را مشخص کرد که هفتمین نیازی که عنوان می‌کند، نیاز به احساس خودارزشمندی است.

در سبک زندگی زمینه‌ساز ظهور موعود، خودارزشمندی است؛ یعنی انسان در مرتبه ذات نفس، خویشتن خویش را دوست دارد. این ویژگی امری فطری است و به خودی خود مطلوب است و تمام گرایش‌های دیگر از آن نشئت می‌گیرند. گرایش به خدا نیز در این گرایش نهفته است (نجفی، ۱۳۹۵).

از راهکارهای تربیتی زمینه‌ساز ظهور، تمهید شرایط رشد شخصیت افراد است که یکی از ابعاد

1. Reddon, Meyre & Cairney

2. Crocker, Sommers & Luhtanen

3. Baumeister

آن تقویت احساس عزت و خودارزشمندی است و همچنین عزت اجتماعی و سیاسی جامعه ایمانی مهدوی مبتنی بر عزت روان‌شناختی و احساس ارزشمندی افراد مؤمن در خویشتن است (فقیهی، هرنیدی و نجفی، ۱۳۹۲).

از دیدگاه قرآن، مؤلفه‌های خودارزشمندی به صورت زیر هستند (صادقی، ۱۳۹۷):

(الف) ارتباط با خدا (مؤمنان): خدا ابتدا و انتهای همه کارهاست؛ با این حال، خداوند در بین این مسیر خود را هدایتگر معرفی می‌کند: در آیه «إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ» (لیل، ۱۲). پس انسان با قدرت اراده و اختیار خود می‌تواند تحت هدایت خداوند قرار گیرد و به نهایت کمال برسد. برای موفقیت در این مسیر، نخستین گام ارتباط با خدا و ایمان به اوست که در حقیقت رمز رسیدن به کمال واقعی است. ایمان به خدا ریشه فطری در انسان دارد، اما برای شکوفایی آن باید موانع را کنار زد و خود را از صفات رذیله پاک کرد و اقدام به عمل صالح نمود؛ زیرا در سایه اعمال صالح، ایمان هم بقا می‌یابد؛ افزون بر این، معرفت هم برای تحقق ایمان و آثار ایمان ضرورت دارد. انسانی که به این معرفت برسد، در سایه عمل به دستورهای الهی و پیاده کردن ارزش‌های اخلاقی در نفس خویش، ارزش‌هایی را که خداوند مطرح کرده، تأیید و تصدیق می‌کند و از اولوالالباب نیز به شمار رفته، صفات آنها را برمی‌گیرد؛ همچنین از پیروی از صفات شیطانی سر باز می‌زند، زیرا در منافات با ارزش‌ها خدایی است.

(ب) ارتباط با خود (متقین): در مفهوم اخلاقی، تقوا به معنای اراده کنترل نفس است یا همان فاعل مختار در مقابل خطری که از سوی خودش متوجه سعادت و کمال غایی وی می‌شود، خود را حفظ می‌کند تا سبب محرومیت خود از رضوان و لقای الهی نشود که این حفاظت به صورت فعل یا ترک فعل خواهد بود. خوف و خشیت انسان باید تنها در رابطه با خدا و ترس از حسابرسی او باشد؛ بنابراین شخص باتقوا کسی است که در کنترل کردن نفس خویش، همواره رضایت و خوشنودی خدا را در نظر دارد.

(ج) ارتباط با دیگران (محسنین): اینکه باید کار نیک انجام داد و از زیان رساندن به دیگران پرهیز کرد، از اصول اساسی است و در مسئله احسان و نیکوکاری، تأکید بر این است که باید به صورت بالفعل به انجام دادن کارهای خوب همت کنیم و از انجام کارهای بد اجتناب کنیم. خداوند در سوره لیل می‌فرماید: «فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ» (لیل، ۵) و نیکوکاران را کسانی می‌دانند که اهل بذل، بخشش و سخاوت هستند و آن را در مقابل بخل مطرح می‌سازد: «وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ» (لیل، ۸). بخل نتیجه محبت دنیا است و در نهایت سبب حقارت و بی‌قدرتی فرد بخیل می‌شود و در مقابل، جود و سخا، نتیجه زهد و بی‌مبالاتی به دنیا است و ایشار بالاترین مرتبه سخاوت می‌باشد که عبارت از بخشش وجود با وجود احتیاج و ضرورت خود است.

در سوره لیل خداوند می‌فرماید: اگر کسی تقوا داشت و اهل اعطا و بخشش بود، ارزش‌های خدایی را تصدیق می‌کند که ثمره آن باز شدن راه هدایت برای اوست، ولی اگر بخل بورزد و نسبت به خدا احساس بی‌نیازی کند، ارزش‌های خدایی را تکذیب کرده است که ثمره آن محروم شدن از هدایت خداوند می‌باشد.

(د) توفیق در ارتباطات سه‌گانه (مفلحون): کسی که شایسته عنوان مؤمن، متقی و محسن شود؛ نتیجه عملش به شمار آمدنش در زمره رستگاران است.

انجام مناسب حج نقش شگرفی در حفظ و بالابردن حرمت خود یا همان خودارزشمندی فرد دارد. برای تبیین روان‌شناختی این دستاورد، می‌توان گفت که احساس خودارزشمندی پایین در افراد حاصل از احساس ناتوانی، پوچی و بی‌معنا دانستن زندگی و حمایت نشدن از سوی دیگران، ترس از شکست، احساس درماندگی در برابر حوادث اضطراب‌زا و مشکلات و بحران‌های زندگی و نداشتن کنترل بر محیط است؛ از سوی دیگر جهان‌بینی توحیدی و دلبستگی به خداوند، دارا بودن تفسیر واقع‌بینانه از حوادث و اتفاقات زندگی، بیماری و شکست را مثبت معنا می‌کند. پس فردی که خدا را مهربان، بخشنده، آمرزنده و حتی میزبان خود بداند، احساس نیرومندی در او تقویت می‌شود و این اطمینان را می‌یابد که با کمک خواستن از خداوند بر مشکلات و نابسامانی‌ها غلبه کند؛ در واقع می‌توان گفت که فرد احساس پشت‌گرمی کافی می‌کند و این احساس موجب می‌شود توجهی به عوامل تهدیدکننده حرمت خود نداشته باشد و احساس خودارزشمندی، کارآمدی و توانمندی نماید (احمدی، ۱۳۸۸).

امام علی (علیه السلام) برای بهتر زیستن بر ارزش‌های اخلاقی و پایبندی به آنها تأکید می‌کند. از دیدگاه ایشان مسائل اخلاقی به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۱. رفتارهای مربوط به خود خدا؛ مانند تقوا، توکل، عبادت و شکرگذاری از خداوند؛
 ۲. رفتارهای مربوط به خود فرد؛ مانند کنترل نفس و خودارزشمندی؛
 ۳. رفتارهای در ارتباط با دیگران؛ مانند خیرخواهی و دوری از حسادت.
- در حکمت ۱۴۱ از نهج‌البلاغه نیز می‌فرماید: «کسی که ارزش خویش را نشناخت، هلاک شد» که اشاره به اهمیت خودارزشمندی دارد (ابوالمعالی و آل‌یاسین، ۱۳۹۵). حضرت علی (علیه السلام) در حدیث دیگری می‌فرماید: «هر کس شخصیت خویش را شریف بدارد، از گناهان و لغزش‌ها در امان می‌ماند» (به نقل از زنگویی، ۱۳۷۱) که باز هم اشاره به اهمیت خودارزشمندی دارد و به این معناست که هرکس احساس خودارزشمندی داشته باشد، دچار گناه و لغزش نمی‌شود.
- نهج‌البلاغه در موارد فراوانی افراد را به ارزشمندی خود ترغیب می‌کند و این نکته را یادآور می‌شود که هیچ چیزی آن اندازه ارزش ندارد که فرد به سبب آن خود را آلوده سازد:

«وَأَكْرِمُ نَفْسَكَ عَنْ كُلِّ دَنِيَّةٍ وَإِنْ سَأَقْتَكِ إِلَى الرَّغَائِبِ فَإِنَّكَ لَنْ تَعْتَاَصَ بِمَا تَبْدُلُ مِنْ نَفْسِكَ عَوَضًا؛ عزت خود را حفظ کن و از پستی بپرهیز، هرچند تو را به آرزوهایت برساند؛ زیرا در عوض آنچه از انسانیت خود می‌دهی، چیزی به دست نمی‌آوری (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱)».

کسی که خود را خوار و حقیر می‌شمارد؛ در واقع به ویژگی‌های مثبت خود و جایگاه مثبت خود توجه ندارد:

«مَنْ كَرُمَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ، هَانَتْ عَلَيْهِ شَهَوَاتُهُ؛ کسی که برای خود شخصیت قائل است، شهواتش در پیش او خوار و ذلیل خواهند بود (اشاره به اینکه تسلیم هوا و هوس شدن، شخصیت انسان را خرد می‌کند)» (نهج‌البلاغه، حکمت ۴۴۲).

فقیهی و نجفی (۱۳۹۴) در پژوهشی سه دسته راهکار برای تعمیق تربیت دینی در فضای مجازی، شامل راهکارهای شناختی، راهکارهای عاطفی و راهکارهای سازماندهی عملکردها ارائه داده و هر کدام توضیح داده شده‌اند. یکی از راهکارهای عاطفی، پرورش احساس خودارزشمندی است.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های اصلی

فرضیه اصلی اول: بین شخصیت ایثارگر و خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه اصلی دوم: بین شخصیت ایثارگر و خودارزشمندی با در نظر گرفتن نقش واسطه‌ای هوش معنوی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی

فرضیه فرعی اول: بین مؤلفه مسئولیت اجتماعی با خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه فرعی دوم: بین مؤلفه همدلی با خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه فرعی سوم: بین مؤلفه قضاوت اجتماعی با خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه فرعی چهارم: بین مؤلفه ارزش‌های اجتماعی با خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه فرعی پنجم: بین مؤلفه تفکر وجودی انتقادی با خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه فرعی ششم: بین مؤلفه تولید معنای شخصی با خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه فرعی هفتم: بین مؤلفه آگاهی متعالی با خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

فرضیه فرعی هشتم: بین مؤلفه بسط حالت هشیاری با خودارزشمندی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش از نظر ماهیت کاربردی و به لحاظ روش، نیمه تجربی است. روش مورد استفاده محاسبات ساختاری است که با استفاده از آن قصد داریم نقش میانجی‌گری هوش معنوی در ارتباط بین احساس خودارزشمندی و شخصیت ایثارگر را بررسی کنیم. جامعه آماری این پژوهش دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۹ بودند که جمعیت آنان ۱۴۶۰۰ نفر می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از جدول مورگان استفاده شد که پس از قرار دادن تعداد افراد جامعه آماری در این رویه، حجم ۳۳۰ نفر ($n = 330$) برای نمونه این پژوهش به دست آمد. به دلیل شرایط همه‌گیری ویروس کرونا (کوید-۱۹) و محدودیت‌ها برای ارتباط مستقیم با اعضای نمونه، پرسشنامه الکترونیک با استفاده از فرم‌ساز گوگل ایجاد شد و برای دانشجویان (انتخاب به‌طور تصادفی) ارسال شد. منظور از تصادفی بودن در اینجا، عدم سوگیری محقق در انتخاب افراد نمونه بود و در گروه‌ها سعی بر آن بود که لینک مورد نظر در دسترس گروه‌ها و دانشجویان رشته‌های مختلف قرار گیرد. ملاک ورود اعضای نمونه، دانشجو بودن در دانشگاه شهید باهنر کرمان بود. برای ارسال پرسشنامه‌ها، از گروه‌های کلاسی استفاده شد که در شبکه‌های اجتماعی تشکیل شده بودند؛ همچنین در نرم‌افزارهای اجتماعی پرسشنامه برای دانشجو فرستاده و درخواست می‌شد که به پرسشنامه پاسخ دهند. ابزارهای پژوهش عبارت بودند از:

۱. پرسشنامه شخصیت ایثارگر راشتون (۱۹۸۰)

این پرسشنامه شامل ۲۰ سؤال است که چهار عامل مسئولیت اجتماعی (۸ سؤال)، همدلی (۴ سؤال)، قضاوت اجتماعی (۵ سؤال) و ارزش‌های اجتماعی (۳ سؤال) را می‌سنجد و این عوامل

حدود ۴۷ درصد سازه ایثارگری را تبیین می‌کند (سپاه‌منصور و وزیری، ۱۳۹۶). تجزیه و تحلیل اولیه از داده‌های دو نمونه مجزا از دانشجویان در دانشگاه وسترن انتاریو^۱ (UWO)، نشان داد که این مقیاس از لحاظ روان‌سنجی باثبات است؛ افزون بر این، روایی تفکیکی مقیاس نیز خوب و همسانی درونی بالایی نیز گزارش شده است. دستورالعمل این مقیاس نیز بدین صورت است که از دانشجویان درخواست شد ستونی را که بیشتر با میزان تکرار رفتار آنان مطابقت دارد، نشانه‌گذاری کنند. سپاه‌منصور و وزیری (۱۳۹۶) پایایی این پرسشنامه را با استفاده از آلفای کرونباخ، ۰/۸۴۳ به دست آوردند که در سطح مطلوبی قرار دارد. برای نمره‌گذاری این پرسشنامه از مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت استفاده شد. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ برای این پرسشنامه ۰/۸۳ به دست آمد.

۲. پرسشنامه هوش معنوی کینگ (۲۰۰۸)

برای سنجش هوش معنوی از پرسشنامه هوش معنوی کینگ (۲۰۰۸) استفاده شد. این پرسشنامه از ۲۴ گویه تشکیل شده است که از مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت (نمرات بین ۰ تا ۴) برای پاسخ دادن به این گویه‌ها استفاده می‌شود. این پرسشنامه چهار عامل تفکر وجودی انتقادی (۷ سؤال)، ایجاد معنای شخصی (۵ سؤال)، آگاهی متعالی (۷ سؤال) و گسترش حالت هشیاری (۵ گویه) را می‌سنجد و نمرات بالا نشان‌دهنده هوش معنوی بالا و یا وجود چنین ظرفیتی می‌باشد. با استفاده از تحلیل عامل اکتشافی در یک نمونه ۶۱۹ نفری از دانشجویان دانشگاه ترنت^۲ کانادا در سال ۲۰۰۷، آلفای کرونباخ ۰/۹۵ و پایایی از راه تصحیف ۰/۸۴ به دست آمد. در مطالعه رقیب و همکاران (۱۳۸۷) ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۸۹ و ضریب همبستگی این مقیاس با مقیاس تجربه معنوی غباری بناب ۰/۶۶ محاسبه شد؛ همچنین پایایی و روایی این پرسشنامه در پژوهش دلاور و اسدی (۱۳۹۴) به کمک نرم‌افزار smartpls تأیید شده است. در این پژوهش مقدار آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمد.

۳. پرسشنامه خودارزشمندی کروکر و همکاران (۲۰۰۳)

برای سنجش میزان خودارزشمندی از پرسشنامه خودارزشمندی کروکر^۳ و همکاران (۲۰۰۳) استفاده خواهد شد. این پرسشنامه شامل ۳۵ گویه است که به صورت مدرج هفت درجه‌ای جهت ارزیابی میزان احساس ارزش، بها، قیمت و اهمیت نسبت به خویشتن آزمودنی‌ها طراحی شده است.

1. University of Western Ontario

2. University of Trent

3. Crocker

این مقیاس شامل هفت خرده‌مقیاس احساس خودارزشمندی نسبت به حمایت خانواده (۳ سؤال)، رقابت و سبقت‌جویی (۳ سؤال)، جنبه جسمانی و ظاهری (۳ سؤال)، عشق‌خدایی (۵ سؤال)، شایستگی علمی و آموزشی (۴ سؤال)، تقوا و پرهیزگاری (۴ سؤال) و میزان موافقت از سوی دیگران (۴ سؤال) است. در تحقیق زکی (۱۳۹۱) روایی صوری، محتوایی، سازه‌ای و همزمانی این ابزار مورد تأیید قرار گرفته و پایایی آن با روش آلفای کرانباخ (۰/۸۸) تأیید شده است.

برای جمع‌آوری داده‌ها سه پرسشنامه مذکور به پرسشنامه الکترونیک تبدیل شدند و به دلیل شیوع ویروس کرونا و محدودیت در ارائه و تکمیل حضوری دانشجویان، لینک (پیوند) پرسشنامه برای دانشجویان فرستاده و پاسخ‌ها جمع‌آوری شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی، نمرات استاندارد (Z)، آماره ماهالانوبیس، عامل تورم واریانس، ضرایب چولگی و کشیدگی متغیرها، آماره دوربین-واتسون و معادلات ساختاری استفاده می‌شود. به منظور انجام این تجزیه و تحلیل از نرم‌افزارهای SPSS23 و AMOS23 استفاده خواهد شد.

یافته‌های پژوهش

در این قسمت به تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مطالعه و بررسی کیفی، توصیفی و استنباطی نمونه آماری مورد نظر پرداخته و از راه تجزیه و تحلیل داده‌ها کشف، شناسایی و طبقه‌بندی اطلاعات و نتایج انجام می‌شود. تجزیه تحلیلی داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و AMOS (ویراست ۲۳) در سطح معناداری ۰/۰۵ انجام شده است. هر یک از عددهای منتسب به گزینه‌ها به عنوان نمره آن گزینه در نظر گرفته شده‌اند؛ بنابراین برای ساخت متغیرهای به کار رفته از شاخص جمع استفاده شده است.

بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها، ۱۰۳ نفر (۳۱/۳ درصد) از پاسخ‌گویان را مردان و ۲۲۶ نفر (۶۸/۷ درصد) را زنان تشکیل می‌دادند؛ همچنین بر اساس مقطعی که دانشجویان در آن در حال تحصیل بودند به سه گروه تقسیم می‌شدند که ۲۲۹ نفر (۶۹/۶ درصد) کارشناسی، ۹۲ نفر (۲۸/۰ درصد) کارشناسی ارشد و ۸ نفر (۲/۴ درصد) دکترا بودند. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها، ۱۷۶ نفر (۵۷/۵ درصد) از پاسخ‌گویان ۱۸-۲۲ سال، ۹۳ نفر (۳۰/۴ درصد) ۲۳-۲۶ سال، ۳۳ نفر (۱۰/۸ درصد) ۲۷-۳۰ سال و ۴ نفر (۱/۳ درصد) ۳۰ سال به بالا بودند.

توصیف متغیرهای پژوهش

اطلاعات توصیفی متغیر شخصیت ایثارگر، هوش معنوی و خودارزشمندی و ابعاد آنها شامل میانگین، انحراف معیار، کمترین و بیشترین نمره در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	بُعد	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
شخصیت ایثارگر	مسئولیت اجتماعی	۳۲۹	۱۳/۹۱	۳/۹۴	۵/۰۰	۲۴/۰۰
	همدلی	۳۲۹	۱۱/۳۱	۳/۱۵	۴/۰۰	۲۰/۰۰
	قضاوت اجتماعی	۳۲۹	۱۳/۳۸	۲/۶۲	۵/۰۰	۲۵/۰۰
	ارزش‌های اجتماعی	۳۲۹	۴/۶۹	۲/۰۲	۳/۰۰	۱۴/۰۰
	کل	۳۲۹	۷۳/۲۹	۹/۷۳	۲۳/۰۰	۷۸/۰۰
هوش معنوی	تفکر وجودی انتقادی	۳۲۹	۹/۴۷	۲/۷۶	۲/۰۰	۱۶/۰۰
	تولید معنای شخصی	۳۲۹	۱۲/۰۹	۳/۴۰	۳/۰۰	۲۰/۰۰
	آگاهی متعالی	۳۲۹	۱۳/۰۶	۴/۱۲	۲/۰۰	۲۴/۰۰
	بسط حالت هشیاری	۳۲۹	۸/۱۴	۳/۷۴	۰/۰۰	۲۰/۰۰
	کل	۳۲۹	۴۲/۷۶	۱۱/۸۰	۱۳/۰۰	۸۰/۰۰
خود ارزشمندی	حمایت خانوادگی	۳۲۹	۱۶/۹۴	۲/۴۶	۱۰/۰۰	۲۱/۰۰
	سبقت‌جویی	۳۲۹	۱۶/۰۲	۲/۷۱	۴/۰۰	۲۱/۰۰
	ظاهری و جسمانی	۳۲۹	۱۱/۷۳	۳/۷۳	۳/۰۰	۲۱/۰۰
	عشق الهی	۳۲۹	۲۸/۵۷	۵/۵۵	۵/۰۰	۳۵/۰۰
	شایستگی‌های علمی	۳۲۹	۲۱/۷۱	۳/۹۴	۴/۰۰	۲۸/۰۰
	تقوا و پرهیزگاری	۳۲۹	۲۱/۳۶	۳/۹۱	۶/۰۰	۲۸/۰۰
	موافقت دیگران	۳۲۹	۱۳/۷۷	۵/۷۷	۴/۰۰	۲۸/۰۰
	کل	۳۲۹	۱۳۰/۰۹	۱۷/۴۵	۴۶/۰۰	۱۷۳/۰۰

یافته‌های مربوط به آمار استنباطی

در این بخش با استفاده از رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری به بررسی الگوی پیشنهادی پژوهش پرداخته شد. قبل از بررسی الگوی پیشنهادی پژوهش، پیش‌فرض‌های معادلات ساختاری به طور کامل بررسی و تأیید شد که به صورت زیر است:

غریبال کردن داده‌ها:^۱ بدین منظور پرسشنامه‌هایی که موارد بسیاری را پاسخ نداده‌اند، می‌توان از نمونه کنار گذاشت و داده‌های پرت تک‌متغیری را با کمک اندازه‌گیری نمره استاندارد (نمره‌های Z) تشخیص داد و به میانگین نزدیک کرد. جهت بررسی داده‌های پرت چندمتغیری از آماره

1. Screening Data

ماهالانوبیس^۱ استفاده شد. در الگوی ارائه شده، مفروضه داده‌های پرت چندمتغیری با استفاده از آماره مذکور بررسی شد که داده‌ای جهت حذف وجود نداشت.

عدم هم‌خطی چندگانه^۲: در آمار، عامل تورم واریانس شدت هم‌خطی چندگانه را در تحلیل رگرسیون کمترین مربعات معمولی ارزیابی می‌کند. اگر متغیرهای پژوهش دارای عامل تورم واریانس کمتر از ۱۰ باشند، مفروضه عدم هم‌خطی بین متغیرها رعایت شده است. همان‌طور که در جدول ۲ آورده شده است؛ در الگوی ارائه شده بین متغیرهای پژوهش هم‌خطی چندگانه برقرار نیست، بنابراین این پیش‌فرض در الگو ارائه شده برقرار است.

جدول ۲: بررسی هم‌خطی در میان متغیرهای پژوهش

متغیر	عامل تورم واریانس	متغیر	عامل تورم واریانس
مسئولیت اجتماعی	۱/۵۷۰	حمایت خانوادگی	۱/۵۷۵
همدلی	۱/۴۸۱	سبقت جویی	۱/۷۸۰
قضاوت اجتماعی	۱/۶۹۵	ظاهری و جسمانی	۱/۵۲۷
ارزش‌های اجتماعی	۱/۳۷۰	عشق الهی	۱/۴۳۹
تفکر وجودی انتقادی	۲/۰۰۸	شایستگی‌های علمی	۱/۸۷۵
تولید معنای شخصی	۲/۱۷۰	تقوا و پرهیزکاری	۱/۴۵۱
آگاهی متعالی	۲/۴۳۶	موافقت دیگران	۱/۳۲۵
بسط حالت هشیاری	۱/۶۸۷		

نرمال بودن داده‌ها: یکی از راه‌های بررسی توزیع داده‌ها استفاده از ضرایب چولگی و کشیدگی متغیرهای پژوهش است. در این پیش‌فرض داده‌هایی نرمال هستند که نسبت بحرانی آنها در فاصله (۲/۵۸، ۲/۵۸-) باشد. براساس داده‌های پژوهش که در جدول ۲ آمده، این مفروضه برای داده‌های تک‌متغیری رعایت شده است و داده‌های پژوهش حاضر نرمال هستند.

جدول ۳: بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش

متغیر	کجی	نسبت بحرانی	کشیدگی	نسبت بحرانی
مسئولیت اجتماعی	۰/۲۵	۱/۸۶	-۰/۱۸	-۰/۶۷
همدلی	۰/۲۵	۱/۸۷	-۰/۰۸	-۰/۳۱
قضاوت اجتماعی	۰/۳۰	۲/۲۴	۰/۴۰	۱/۵۰
ارزش‌های اجتماعی	۰/۳۴	۲/۵۷	۰/۶۸	۲/۵۵

1. Mahalanobis

2. Variance Inflation Factor

متغیر	کجی	نسبت بحرانی	کشیدگی	نسبت بحرانی
تفکر وجودی انتقادی	۰/۲۶	۱/۹۷	-۰/۱۴	-۰/۵۱
تولید معنای شخصی	۰/۱۴	۱/۰۴	-۰/۱۱	-۰/۴۰
آگاهی متعالی	۰/۲۰	۱/۴۹	۰/۱۵	۰/۵۴
بسط حالت هشیاری	۰/۳۰	۲/۲۴	۰/۳۹	۱/۴۶
حمایت خانوادگی	-۰/۳۵	-۲/۶۲	-۰/۰۳	-۰/۱۲
سبقت‌جویی	-۰/۳۷	-۲/۷۲	۰/۳۲	۱/۱۸
ظاهری و جسمانی	-۰/۱۳	-۰/۹۹	-۰/۴۶	-۱/۷۱
عشق الهی	-۰/۳۲	-۲/۳۸	۰/۳۸	۱/۴۰
شایستگی‌های علمی	-۰/۱۰	-۰/۷۶	۰/۵۵	۲/۰۵
تقوا و پرهیزکاری	-۰/۲۵	-۱/۸۶	۰/۳۴	۱/۲۷
موافقت دیگران	۰/۲۶	۱/۹۵	-۰/۶۸	-۲/۵۳

استقلال خطاها:^۱ از آزمون دوربین- واتسون^۲ به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر استفاده می‌شود. اگر این آماره بین ۱/۵ تا ۲/۵ باشد؛ به معنای نبود خودهمبستگی در بین باقیمانده‌ها است. با توجه به مقادیر آماره دوربین واتسون برای هر سه متغیر مورد بررسی که در جدول ۳ آورده شده است، می‌توان گفت خطاها ناهمبسته‌اند.

جدول ۴: بررسی استقلال خطاها

متغیر	آماره دوربین- واتسون
شخصیت ایثارگر	۱/۷۸۲
هوش معنوی	۱/۸۸۶
خودارزشمندی	۱/۸۴۷

مناسب بودن معیارهای روان‌سنجی پرسشنامه‌ها: در این پیش فرض برای مناسب بودن معیارهای روان‌سنجی پرسشنامه‌ها^۳ بایستی به بررسی روایی پرسشنامه‌ها پرداخته شود. برای بررسی روایی سازه پرسشنامه‌ها و نیز مناسب بودن معیارهای روان‌سنجی پرسشنامه‌ها که از پیش فرض‌های مهم معادلات ساختاری است، از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است؛ همچنین با محاسبه آلفای کرونباخ برای متغیرهای پژوهش، مشخص شد که تمامی پرسشنامه‌های پژوهش از اعتبار و روایی بالایی برخوردارند. با توجه به شاخص‌های به دست آمده، می‌توان گفت

1. Errors Independence

2. Durbin-Watson

3. Selecting Good Measures about the Questionnaires

الگوی اندازه‌گیری‌های «شخصیت ایتارگر» و «هوش معنوی» و «خودارزشمندی» از برازش مناسبی برخوردار هستند.

جدول ۵: شاخص‌های برازش الگوی پیشنهادی فرضیه اصلی پژوهش

شاخص	حد قابل قبول	مقدار گزارش شده
کای اسکوئر بهنجار شده (CMIN/DF)	برابر یا کوچکتر از ۳	۲/۶۵۸
شاخص نیکویی برازش (GFI)	برابر یا بزرگتر از ۰/۹	۰/۹۱۸
شاخص نیکویی برازش اصلاح شده (AGFI)	برابر یا بزرگتر از ۰/۹	۰/۹۰۶
شاخص برازش هنجار شده (NFI)	برابر یا بزرگتر از ۰/۹	۰/۹۱۹
شاخص برازش افزایشی (IFI)	برابر یا بزرگتر از ۰/۹	۰/۹۲۱
شاخص تاکر - لوئیس (TLI)	برابر یا بزرگتر از ۰/۹	۰/۹۰۸
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	برابر یا بزرگتر از ۰/۹	۰/۹۲۰
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)	برابر یا کوچکتر از ۰/۰۸	۰/۰۶۸

متغیرهای پژوهش دارای مقیاس اندازه‌گیری فاصله‌ای باشند: یکی دیگر از پیش فرض‌های معادلات ساختاری این است که مقیاس اندازه‌گیری فاصله‌ای باشد. در این پژوهش تمامی متغیرهایی که وارد مدل شدند تا به بررسی اثرهای آنها پرداخته شود، دارای مقیاس اندازه‌گیری فاصله‌ای هستند.

خروجی نرم‌افزار نشان‌دهنده مناسب بودن الگوی پیشنهادی پژوهش است، به گونه‌ای که مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) برابر با (۰/۰۶۵) است، مقدار کای اسکوئر بهنجار شده (CMIN/DF) برابر با (۲/۰۷۸) است و مقدار شاخص نیکویی برازش (GFI) برابر با (۰/۸۷۹) است. سایر شاخص‌ها برای برازش الگوی پیشنهادی پژوهش در جدول ۲ آمده است. در مدل ساختاری برای بهبود شاخص‌های برازش از هشت رابطه کوواریانسی استفاده شد.

نتایج حاصل از مدل‌سازی معادلات ساختاری آزمون فرضیه پژوهش در جداول ۳ و ۴ و نمودار ۱ نشان داده می‌شود. برای بررسی معناداری فرضیه‌های پژوهش از نسبت بحرانی استفاده شده است؛ چنانچه نسبت بحرانی بیشتر از ۱/۹۶ یا کمتر از ۱/۹۶- باشد (در سطح خطای کمتر از ۵ درصد) و بیشتر از ۱/۶۴ یا کمتر از ۱/۶۴- باشد (در سطح خطای کمتر از ۱۰ درصد)، فرضیه تأیید و رابطه معنادار بین دو متغیر به دست می‌آید. نتایج ارائه شده نشان‌دهنده رابطه معنادار بین شخصیت ایتارگر ($\beta=0/441$, $p=0/001$) و هوش است. با توجه به مثبت بودن ضریب مسیر، این رابطه از نوع افزایشی (مستقیم) است؛ بدین معنا که با افزایش و بهبود در اجرای شخصیت ایتارگر، زمینه افزایش هوش معنوی فراهم می‌شود. همچنین نتایج ارائه شده نشان‌دهنده نبود رابطه معنادار

بین شخصیت ایتارگر ($\beta=0/32$, $p=0/077$) و هوش معنوی ($\beta=0/066$, $p=0/444$) با خودارزشمندی است ($p>0/05$ - مقدار).

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که شخصیت ایتارگر به طور غیرمستقیم و از راه هوش معنوی بر خودارزشمندی تأثیر می‌گذارد. میزان تأثیر غیرمستقیم از هوش معنوی برابر با ($0/029$) است؛ هم‌چنین براساس محاسبات انجام‌شده فاصله اطمینان معناداری از روش بوت استرپ^۱ برای بررسی نقش میانجی متغیر هوش معنوی برابر ($0/314$, $0/020$)، نقش میانجی متغیر به دست آمد که اگر فاصله اطمینان^۲ صفر را دربرنگیرد، فرض بر این است که اثر غیرمستقیم به صورت معناداری وجود دارد. بر این اساس، اثر میانجی‌گری هوش معنوی بر رابطه شخصیت ایتارگر و خودارزشمندی تأیید می‌شود.

جدول ۶: بررسی رابطه متغیرها در فرضیه اصلی پژوهش

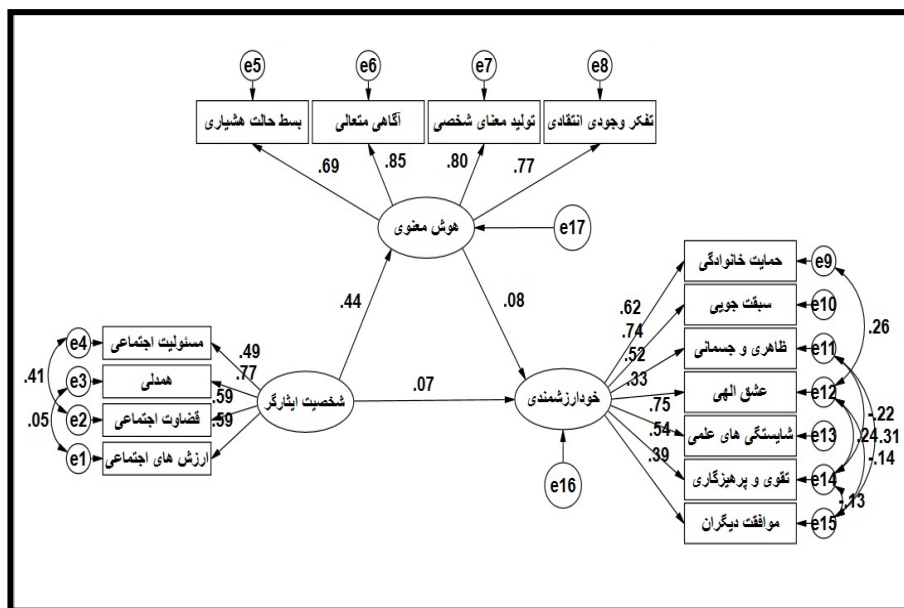
فرضیه	ضریب مسیر	آماره t	p-مقدار
شخصیت ایتارگر ← هوش معنوی	۰/۴۴۱	۴/۲۲۴	۰/۰۰۱
هوش معنوی ← خودارزشمندی	۰/۰۶۶	۰/۷۶۶	۰/۴۴۴
شخصیت ایتارگر ← خودارزشمندی	۰/۰۷۷	۰/۹۹۴	۰/۳۲۰

جدول ۷: بررسی نوع اثرها در فرضیه اصلی پژوهش

فرضیه	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
شخصیت ایتارگر ← هوش معنوی	۰/۴۴۱	-	۰/۴۴۱
هوش معنوی ← خودارزشمندی	-	-	-
شخصیت ایتارگر ← خودارزشمندی	-	۰/۰۲۹	۰/۰۲۹

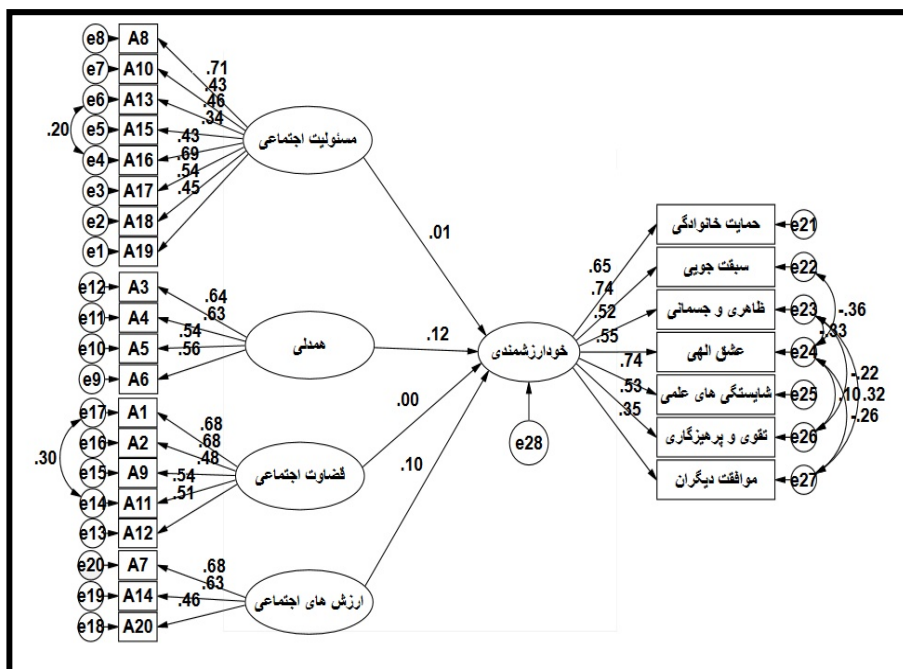
1. Boot strap

2. Confidence Interval

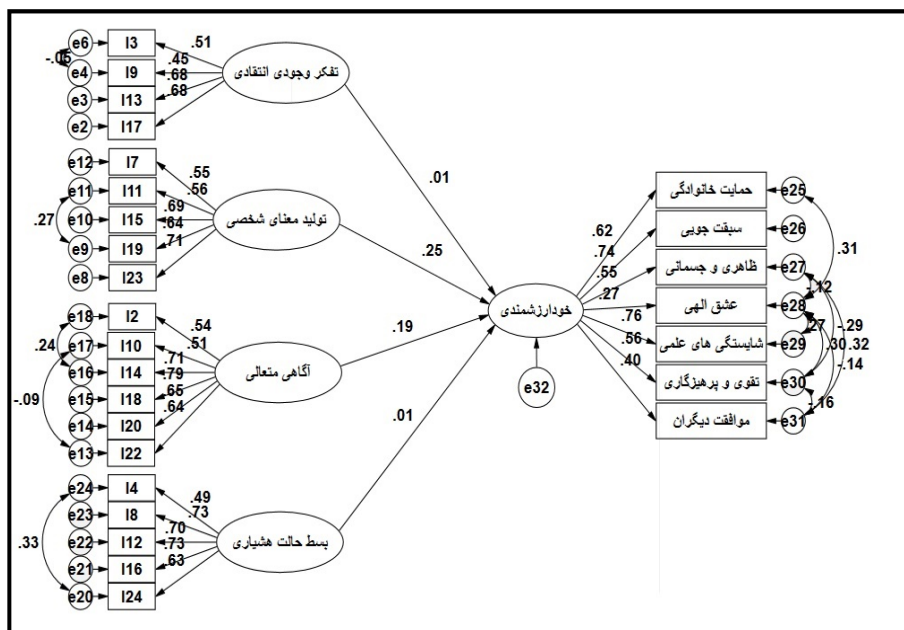
نمودار ۱: نتایج معادلات ساختاری برای بررسی فرضیه اصلی پژوهش

برای بررسی فرضیه‌های اول تا چهارم، نخست پیش فرض‌های معادلات ساختاری واری و تأیید شدند. با توجه به برقراری پیش فرض‌های معادلات ساختاری به بررسی فرضیه مذکور پرداخته شد که نتایج آن در نمودار ۲ نمایش داده می‌شود. نتایج ارائه شده نشان‌دهنده نبود رابطه معنادار بین مسئولیت اجتماعی ($\beta=0/014$, $p=0/839$)، همدلی ($\beta=0/115$, $p=0/133$)، قضاوت اجتماعی ($\beta=0/004$, $p=0/951$) و ارزش‌های اجتماعی ($\beta=0/095$, $p=0/254$) با خودارزشمندی است ($p>0/05$ - مقدار).

نمودار ۲: نتایج معادلات ساختاری برای بررسی فرضیه‌های فرعی اول تا چهارم پژوهش

برای بررسی فرضیه‌های فرعی پنجم تا هشتم، نخست پیش‌فرض‌های معادلات ساختاری واریسی و تأیید شدند. با توجه به برقراری پیش‌فرض‌های معادلات ساختاری به بررسی فرضیه مذکور پرداخته شد که نتایج آن در نمودار ۳ نمایش داده می‌شود. نتایج ارائه‌شده نشان‌دهنده رابطه معنادار بین تفکر وجودی انتقادی ($p=0/011$, $\beta=0/178$) و تولید معنای شخصی ($p=0/001$, $\beta=0/354$) با خودارزشمندی است. با توجه به مثبت بودن ضریب مسیر، این رابطه‌ها از نوع افزایشی (مستقیم) می‌باشد؛ بدین معنا که با افزایش و بهبود در اجرای تفکر وجودی انتقادی و تولید معنای شخصی، زمینه افزایش و بهبود خودارزشمندی بیشتر فراهم می‌شود. رابطه میان تولید معنای شخصی و خودارزشمندی از سایر روابط مورد بررسی از شدت بیشتری برخوردار است؛ همچنین نتایج ارائه‌شده گویای نبود رابطه معنادار بین آگاهی متعالی ($p=0/358$, $\beta=0/027$) و بسط حالت هشیاری ($p=0/541$, $\beta=0/042$) با خودارزشمندی است ($p>0/05$ مقدار).

نمودار ۳. نتایج معادلات ساختاری برای بررسی فرضیه‌های پنجم تا هشتم پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

پیش از این با وجود آنکه بیشتر پژوهش‌های انجام شده، ارتباط بین خودارزشمندی و ایثارگری را به نوعی تأیید می‌کردند، اما در پژوهش حاضر خودارزشمندی با ایثارگری ارتباط معناداری را نشان نداد؛ برای مثال خودارزشمندی در کنار خودکارآمدی که احساس شایستگی و مؤثر بودن فرد در محیط فیزیکی و اجتماعی است، عزت نفس فرد را تشکیل می‌دهد (شیخ‌الاسلامی و همکاران، ۱۳۹۰). عزت نفس همان احساس ارزشمند بودن است که با درک خود، قابلیت‌ها و توانمندی‌های خود و خودباوری همراه است و فرد اهداف ارزشمند خود را در نظر می‌گیرد که نتیجه آن داشتن احساس خوب در مورد زندگی است. یا می‌توان گفت عزت نفس که نتیجه خودانگاره است، تحت تأثیر محیط بیرونی و نگرشی که فرد با توجه به نگاهی که دیگران نسبت به او دارند، در او شکل می‌گیرد. مطالعه کروکر و همکاران (۲۰۰۴؛ به نقل از رشیدی، ۱۳۹۵) نیز یکی از پیامدهای خودارزشمندی را اصلاح رفتار اجتماعی معرفی می‌کند و این مؤلفه را در سطوح مختلف زندگی فردی، اجتماعی، خانوادگی و آموزشی مؤثر می‌داند. رنجبر (۱۳۹۸) هم در بررسی خود به این نتیجه دست یافت که خودارزشمندی با تعامل اجتماعی رابطه مثبت و معناداری دارد. دوست داشته شدن و کسب صلاحیت و شایستگی، دو رمز داشتن احساس خودارزشمندی است. درگیری در اجتماع و

سازمان‌های داوطلبانه سبب تدارک احساس تعلق، هویت و خودارزشمندی می‌شود و با بهزیستی روان‌شناختی ارتباط دارد (کاوچی و برکمن، ۲۰۰۰؛ به نقل از رضوی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱).

با وجود این یافته‌ها و پژوهش‌های دیگر که همبستگی بین خودارزشمندی و روابط اجتماعی را نشان داده‌اند (اعتمادی، ۱۳۹۲؛ رنجبر، ۱۳۹۸؛ کرمانی و همکاران، ۱۳۹۶)، در پژوهش حاضر رابطه بین این دو متغیر، همبستگی معناداری نداشت. البته این نکته را باید مد نظر داشته باشیم که صرف داشتن رابطه اجتماعی به معنای داشتن رفتارهای ایثارگرانه نیست. البته بروز رفتارهای ایثارگرانه با مؤلفه خودارزشمندی ظاهری و جسمانی و تقوا و پرهیزگاری ارتباط معناداری دارد. ناعمی (۱۳۹۵) در مطالعه خود بیان کرد که فرهنگ و گروه همسالان و ارتباطی که فرد با دیگران دارد، بر تصویر بدنی تأثیر می‌گذارد. پس داشتن رفتار ایثارگرانه به صورت غیرمستقیم می‌تواند بر خودارزشمندی مبتنی بر ظاهری و جسمانی تأثیر گذارد؛ در واقع فردی که رفتار ایثارگرانه نشان می‌دهد و شاید مورد توجه دیگران قرار گیرد، ممکن است از آن به داشتن ویژگی‌های جسمانی و ظاهری برداشت کند. نبود رابطه بین خودارزشمندی و ایثارگری می‌تواند ناشی از خودخواهی باشد. ممکن است فردی که رفتارهای ایثارگرانه از خود بروز می‌دهد احساس کند که چیزی را از دست داده است و همین دلیل بر خودارزشمندی تأثیر معناداری نشان نداده باشد. نف (۲۰۱۱؛ به نقل از جعفری، ۱۳۹۶) نیز خودارزشمندی را احساس داشتن برتری نسبت به دیگران می‌داند که می‌توان چنین تعبیر کرد که با بروز رفتارهای ایثارگرانه از فرد ممکن است آن حس ارزشمندی را که ناشی از برتری نسبت به دیگران داشته است، به دست نیآورد. ابراهیمی (۱۳۹۶) نیز در پژوهش خود که بر روی زوجین ایثارگر، جانباز و آزاده انجام داده بود، بیان کرد که استرس ناشی از جنگ، وضعیت روانی-ارتباطی افراد را تضعیف می‌کند.

بنابر پژوهش حمیدی (۱۳۸۴) استفاده از روش‌های ناکارآمد در انجام فعالیت‌ها سبب کاهش خودارزشمندی فرد می‌شود؛ به این معنا که ممکن است فرد رفتارهای ایثارگرانه از خود بروز دهد، اما به دلایلی این عمل در او احساس رضایت خاطر ایجاد نکند. همچنین ون لانگ (۱۹۹۷؛ به نقل از ریتی و ایمپت، ۲۰۱۷) ایثارگری را به معنای فراموش کردن علاقه به خود معرفی می‌کند که می‌تواند دلیلی بر نبود ارتباط معنادار بین خودارزشمندی و بروز رفتارهای ایثارگرانه باشد.

با توجه به یافته‌ها، خودارزشمندی کلی با هوش معنوی نیز ارتباط معناداری نشان نداده است. پژوهش‌هایی همانند مطالعه صادقی (۱۳۹۷) اذعان داشت که خودارزشمندی ارج نهادن به نفس انسانی است که حقیقت و هویت او را شکل می‌دهد؛ یعنی انسان در راه رسیدن به کمال، دارایی‌ها و استعدادهای خود را به کار گیرد. این امر می‌تواند مقدمه‌ای باشد که ما بتوانیم چنین برداشت

کنیم که بین خودارزشمندی و هوش معنوی ارتباط وجود دارد؛ اما در مطالعه حاضر مشخص شد که ارتباط معناداری بین این دو متغیر وجود ندارد که این نبود همبستگی ممکن است ناشی از تفاوت بین هوش معنوی و معنویت باشد که پیش‌تر درباره آن بیان شد.

در بررسی دو متغیر هوش معنوی و شخصیت ایثارگر، همبستگی $0/325$ نشان داده شد ($p < 0.05$). آرگان و آرگان (۲۰۱۷) معتقدند که ایثارگری (نوع‌دوستی) با ارزش‌های اخلاقی ارتباط دارد. پژوهش‌هایی نیز در بیان اجزای تشکیل‌دهنده فداکاری، عقاید مذهبی، دینی و معنوی را بر رفتارهای ایثارگرانه مؤثر می‌دانند (خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۹۷). خودکشی‌های ایثارگرانه از سوی برخی افراد دارای اعتقادات شدید مذهبی نیز می‌تواند این رابطه را نشان دهد (پیپ، ۲۰۰۵؛ به نقل از وایت‌هوس، ۲۰۱۸).

در این بررسی مشخص شد که شخصیت ایثارگر، اگرچه به طور مستقیم با خودارزشمندی ارتباط ندارد، اما به طور غیرمستقیم و از راه هوش معنوی بر خودارزشمندی تأثیر می‌گذارد و نقش میانجی‌گری هوش معنوی بر رابطه بین شخصیت ایثارگر و خودارزشمندی تأیید می‌شود. این یافته‌ها با نتایج مطالعات هاشمی‌نسب و همکاران (۱۳۸۶)، حسینیان و همکاران (۱۳۸۶)، یارمحمدیان و همکاران (۱۳۹۶)، اعظم‌زاده و عبادی (۱۳۹۲)، ژیانگ و همکاران (۲۰۱۷) و عثمان‌گانی و همکاران (۲۰۱۷) همسو بود.

یافته دیگر این پژوهش نشان‌دهنده نبود رابطه معنادار بین مسئولیت اجتماعی، همدلی، قضاوت اجتماعی و ارزش‌های اجتماعی با احساس خودارزشمندی بود؛ همچنین رابطه معنادار بین تفکر وجودی انتقادی و تولید معنای شخصی که از ابعاد هوش معنوی هستند، با خودارزشمندی براساس داده‌های این پژوهش نشان داده شد؛ این مسئله به این معناست که با افزایش و بهبود در اجرای تفکر وجودی انتقادی و تولید معنای شخصی، زمینه بهبود و افزایش خودارزشمندی بیشتر فراهم می‌شود که شدت رابطه میان تولید معنای شخصی و خودارزشمندی از سایر موارد بیشتر است، اما رابطه بین آگاهی متعالی و بسط حالت هشیاری با خودارزشمندی معنادار نبود.

ملاحظات اخلاقی

- اطمینان دادن به شرکت‌کنندگان در مورد اینکه اطلاعات مربوط به آنها محرمانه می‌ماند و هیچ پرسشنامه‌ای به صورت انفرادی بررسی، تجزیه و تحلیل نمی‌شود. برای دستیابی به این امر در قسمت ابتدایی پرسشنامه الکترونیک متنی قرار داده شد که دانشجو احساس اطمینان داشته باشد.
- دریافت نشانی پست الکترونیکی شرکت‌کنندگانی که تمایل دارند از نتیجه پژوهش آگاه شوند.

محدودیت‌های پژوهش

پژوهش حاضر محدودیت‌هایی داشت که در تعمیم یافته‌ها باید مد نظر قرار داد:

۱. این پژوهش از نوع همبستگی بود که در بیان نتایج علی‌قدرت چندانی نداشت و آن را دشوار می‌ساخت.
۲. به دلیل همه‌گیری بیماری کرونا، پرسشنامه به صورت الکترونیک ارسال شد و ارتباط حضوری بین پژوهشگر و اعضای نمونه برقرار نشد. البته لازم به یادآوری است که به دلیل برگزاری کلاس‌ها به صورت مجازی، دسترسی به تمامی دانشجویان امکان‌پذیر بود و این امر اعتبار این بررسی را افزایش می‌دهد.
۳. یافته‌های این پژوهش بر پایه دانشجویان دانشگاه شهید باهنر شهر کرمان صورت گرفته است و باید در تعمیم داده‌ها احتیاط شود.
۴. در جمع‌آوری داده‌های این پژوهش با همکاری نکردن برخی از دانشجویان روبه‌رو بودیم.

پیشنهادهای پژوهش

- پیشنهاد می‌شود که این بررسی بر روی جوامع آماری دیگر، با حجم نمونه بیشتر و گسترده‌تر نیز صورت گیرد تا بتوان نتایج را به دیگر جوامع تعمیم داد.
- می‌توان با به کار بردن یافته‌های این پژوهش، از رفتارهای ایثارگرانه و انسان‌دوستانه در بستر هوش معنوی برای افزایش خودارزشمندی استفاده کرد و از آنجا که پژوهش‌های پیشین ارتباط معکوس بین خودارزشمندی و افسردگی را تأیید کرده‌اند، این عمل می‌تواند کاهش افسردگی را به دنبال داشته باشد.

منابع

الف) منابع فارسی

- * قرآن کریم
- * نهج البلاغه
- ۱. ابراهیمی، لقمان (۱۳۹۶)، «کارایی مشاوره زناشویی براساس الگوی اعتباریابی انسان در کاهش تعارضات و افزایش رضایت زناشویی زوجین جانباز»، زن و جامعه، س ۸، ش ۳۲، ص ۲۴۷-۲۶۴.
- ۲. ابوالمعالی، خدیجه و فاطمه سادات آل یاسین (۱۳۹۵)، «بررسی معنای زندگی از دیدگاه امام علی (علیه السلام) و مقایسه آن با دیدگاه ویکتور فرانکل»، علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، س ۴، ش ۶، ص ۸۵-۱۰۶.
- ۳. احمدی، محمدرضا (۱۳۸۸)، «درآمدی بر تأثیر مناسک حج بر بعد عاطفی انسان»، معرفت، س ۱۸، ش ۱۴۷، ص ۵۸-۳۹.
- ۴. احمدی، محمدسعید؛ حمیدرضا حاتمی؛ حسن احدی و حسن اسدزاده (۱۳۹۲)، «اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر بهبود عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع متوسطه»، روان‌شناسی تربیتی، س ۹، ش ۳۰، ص ۱۸۷-۲۰۵.
- ۵. اسدی، رقیه و علی دلاور (۱۳۹۴)، «کاربرد مدل‌سازی معادلات ساختاری pls در تبیین اثرات متغیرهای جمعیت‌شناختی بر هوش معنوی با میانجی‌گری بهزیستی ذهنی»، فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، س ۲۲، ش ۶، ص ۱-۳۹.
- ۶. اعتمادی، احمد و لقمان ابراهیمی (۱۳۹۲)، «تعیین اثربخشی آموزش گروهی خودارزشمندی براساس الگوی مبتنی بر اعتباریابی انسان بر افزایش میزان رضایت زناشویی»، روان‌شناسی، س ۱۷، ش ۶۸، ص ۴۳۵-۴۵۰.
- ۷. اعظم‌آزاده، منصوره و سیده مریم عبادی (۱۳۹۲)، «آزمون رابطه اختلال اجتماعی، حمایت اجتماعی و عزت نفس جوانان»، مطالعات اجتماعی ایران، س ۷، ش ۲۲، ص ۳-۲۷.
- ۸. بیرهوف، ه. و. (۱۹۸۴)، رفتارهای مطلوب اجتماعی: تحلیل انواع رفتار اجتماعی، از دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه رضوان صدقی‌نژاد (۱۳۸۳)، تهران: انتشارات گل آذین.
- ۹. تاج الدینی، اورانوس؛ سیدعلی سادات موسوی و مهدی علیزاده (۱۳۹۶)، «هوش معنوی و سلامت روان در کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی»، مطالعات دانش‌شناسی، ش ۱۰، ص ۱۳۳-۱۴۸.

۱۰. جعفری، فروغ (۱۳۹۶)، «اثربخشی درمان کیفیت زندگی بر مهرورزی به خود و چشم‌انداز زمانی به آینده در زنان یائسه»، روان‌شناسی مثبت، س ۳، ش ۱۰، ص ۳۵-۴۸.
۱۱. حسینی‌بافرانی، طلعت و سمیرا عطایی (۱۳۹۴)، «ارتباط هدف‌داری و ارزشمندی زندگی با سلامت انسان از دیدگاه قرآن»، نامه جامعه، س ۱۳، ش ۱۱۵، ص ۲۹-۶۰.
۱۲. حسینیان، س.، پورشهریاری، م. س. و نصرالله‌کلانتری، ف. (۱۳۸۶)، رابطه بین شیوه‌های فرزندپروری مادران و عزت نفس دانش‌آموزان دختر ناشنوا و شنوا، کودکان استثنایی، ۲۶ (۷)، ص ۳۶۷-۳۸۴.
۱۳. حمیدی، فریده (۱۳۸۴)، «بررسی میزان اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر دختران نوجوان مناطق محروم کشور در اردوهای تابستانی»، مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، س ۳، ش ۷، ص ۱۲۹-۱۴۸.
۱۴. حیدری، ابوالفضل (۱۳۹۳)، «بررسی رابطه بین خودارزشمندی مشروط و شادی با پیشرفت تحصیلی در بین دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه شهرستان شهریار در سال ۹۲-۹۳»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ارومیه.
۱۵. خجسته‌مهر، رضا؛ رزگار محمدی؛ منصور سودانی و ذبیح‌الله عباس‌پور (۱۳۹۷)، «تجربه زیسته فداکاری در ازدواج‌های پایدار (یک مطالعه پدیدارشناسی توصیفی روان‌شناسانه)»، پژوهش‌های مشاوره، س ۱۷، ش ۶۵، ص ۱۵۰-۱۸۵.
۱۶. خواجه‌پیری، ح. (۱۳۹۷)، «ساخت، اعتباریابی و رواسازی پرسشنامه معنای زندگی بر مبنای نامه ۳۱ نهج‌البلاغه»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قرآن و حدیث پردیس تهران.
۱۷. رشیدی، جمال (۱۳۹۵)، «اثربخشی درمان پردازش شناختی بر بهبود شناخت‌های پس‌آسیبی، خودارزشمندی و افکار خودکشی دانشجویان دارای سندرم قلب شکسته»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
۱۸. رضوی‌زاده، ندا؛ محسن نوغانی و علی یوسفی (۱۳۹۱)، «رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان در بین دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد»، علوم اجتماعی (دانشگاه فردوسی مشهد)، س ۹، ش ۲۰، ص ۲۵-۵۲.
۱۹. رقیب، مانده سادات؛ سیدجعفر احمدی و سیدعلی سیادت (۱۳۸۷)، «تحلیل میزان هوش معنوی دانشجویان دانشگاه اصفهان و ارتباط آن با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی»، پژوهشنامه مطالعات روان‌شناسی تربیتی، س ۱۵، ش ۸، ص ۳۹-۵۶.

۲۰. رمضان، ر. (۱۳۹۸)، «رابطه بین سبک‌های شناختی، راهبردهای شناختی و فراشناختی با خودارزشمندی دانش‌آموزان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته مدیریت آموزشی، مؤسسه آموزش عالی سبز.
۲۱. رنجبر، حکیمه (۱۳۹۸)، «رابطه هوش عاطفی، خوداثربخشی، خودارزشمندی و نشاط روانی با تعامل اجتماعی دانش‌آموزان»، پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، س ۲، ش ۱۶، ص ۲۶-۴۱.
۲۲. زاهدی‌اصل، محمد و علی‌اصغر درویشی‌فرد (۱۳۹۵)، «عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان سلامت اجتماعی سالمندان (مطالعه موردی: سالمندان شهر کوه‌دشت)»، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، س ۷، ش ۲۶، ص ۱-۲۴.
۲۳. زکی، محمدعلی (۱۳۹۱)، «آزمون و اعتباریابی پرسشنامه خودارزشمندی در بین دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستان‌های شهر اصفهان»، مجله روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، س ۷، ش ۲، ص ۶۳-۸۵.
۲۴. زنگویی، اسدالله (۱۳۷۱)، «بررسی روش‌های پرورش حس مسئولیت‌پذیری در نوجوانان»، پیوند، دوره ۱، ش ۱۵۰-۱۵۱، ص ۳۱-۳۵.
۲۵. سام‌کن، معصومه و کلثوم ستاری (۱۳۹۳)، «روان‌شناسی یادگیری: تأثیر افزایش عزت نفس بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان»، رشد آموزش مشاور مدرسه، س ۹، ش ۳۵، ص ۲۳-۳۲.
۲۶. سپاه‌منصور، مژگان و کاترین وزیری (۱۳۹۶)، «ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه شخصیت ایثارگر و مقایسه ایثارگری در دانشجویان دختر و پسر»، مجله روان‌سنجی، س ۱، ش ۲۳، ص ۱۰۳-۱۱۴.
۲۷. سلحشور، ماندانا (۱۳۸۶)، «پرورش حس خودارزشمندی در کودکان»، پیوند، دوره ۱، ش ۳۴۱، ص ۲۴-۲۹.
۲۸. شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۶)، «نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تناظر آن با سلسله مراتب نیازهای مازلو»، مطالعات اسلام و روان‌شناسی، س ۱، ش ۱، ص ۸۷-۱۱۶.
۲۹. شیخ‌الاسلامی، راضیه؛ عصمت نجاتی و ساره احمدی (۱۳۹۰)، «پیش‌بینی مؤلفه‌های شادکامی زنان متأهل از طریق عزت نفس و روابط زناشویی»، زن در فرهنگ و هنر، س ۳، ش ۹، ص ۳۹-۵۴.
۳۰. صادقی، مرضیه (۱۳۹۷)، «خودگروی با رویکرد خودارزشمندی»، پژوهش نامه اخلاق، س ۱۱، ش ۴۰، ص ۱۴۳-۱۵۶.

۳۱. طباطبایی، مینو (۱۳۸۸)، «انواع هوش و کاربردهای آن در زندگی»، پیوند، دوره ۲، ش ۳۶۲، ص ۲۲-۲۵.
۳۲. عالی‌پوربیرگانی، سیروس (۱۳۹۱)، «رابطه توافق‌پذیری و شیوه‌های فرزندپروری با رضایت از خانواده در دانشجویان»، مشاوره کاربردی، س ۲، ش ۴، ص ۷۳-۸۴.
۳۳. فرانکن، ر. (۱۹۳۹)، انگیزش و هیجان، ترجمه حسن شمس اسفندآباد، غلامرضا محمودی و سوزان امامی پور، تهران: نشر نی.
۳۴. فقیهی، علی‌نقی؛ مهدی سبحانی‌نژاد و حسن نجفی (۱۳۹۲)، «مبانی پرورش صلح رحم و نقش آن در سبک زندگی اسلامی»، پژوهش‌نامه اخلاق، س ۶، ش ۲۲، ص ۵۹-۸۲.
۳۵. فقیهی، علی‌نقی؛ رضا جعفری‌هرندی، و حسن نجفی (۱۳۹۲)، «راهکارهای تربیتی زمینه ساز ظهور؛ برگرفته از احادیث»، مشرق موعود، س ۷، ش ۲۶، ص ۶۵-۹۰.
۳۶. فقیهی، ع. ن. و نجفی، ح. (۱۳۹۴)، شناسایی راهکارهای تعمیق تربیت دینی در فضای مجازی، پژوهش‌نامه تربیت تبلیغی، ۷-۸ (۴)، ص ۵-۳۸.
۳۷. قدمی‌کارمزدی، فخری (۱۳۹۷)، «نقش نماز و دعا در تقویت بهداشت روانی»، فقه و حقوق معاصر، س ۳، ش ۶، ص ۵۵۵-۵۶۹.
۳۸. کاوندی، زینب و محمد مهدی صفورایی‌پاریزی (۱۳۹۱)، «عزت نفس؛ احترامی به ملکوت خویشتن»، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، س ۵، ش ۱۲، ص ۱۶۵-۱۹۰.
۳۹. کرمانی، مهدی؛ محمد مظلوم خراسانی؛ حسین بهروان و محسن نوغانی‌دخت‌بهمنی (۱۳۹۶)، «رابطه سرمایه اجتماعی و توانمندی روانی در زنان سرپرست خانوار شاغل در مراکز کوثر شهرداری تهران»، علوم اجتماعی (دانشگاه فردوسی مشهد)، س ۱۴، ش ۲۹، ص ۱-۳۲.
۴۰. کریمی، یوسف (۱۳۹۴)، روان‌شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات پویش.
۴۱. مهری‌نژاد، سیدابوالقاسم و سارا رجبی‌مقدم (۱۳۹۱)، «بررسی اثربخشی معنا درمانی بر افزایش امید به زندگی معتادان با ترک کوتاه‌مدت»، مطالعات روان‌شناسی بالینی، س ۲، ش ۸، ص ۲۹-۴۲.
۴۲. ناعمی، ع. م. (۱۳۹۵)، میزان تاب‌آوری، سخت‌رویی، رضایت از زندگی و تصویر بدنی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی سبزوار»، زن در توسعه و سیاست، ۵۴ (۱۴)، ص ۵۳۵-۵۵۲.
۴۳. نجفی، حسن (۱۳۹۵)، «بررسی ابعاد رفتار اخلاقی در سبک زندگی زمینه‌ساز ظهور موعود»، معرفت، س ۲۵، ش ۲۲۳، ص ۲۱-۳۶.

۴۴. نجفی، محمود؛ جلال بابایی و علی محمد رضایی (۱۳۹۶)، «پیش‌بینی قلدری براساس مؤلفه‌های تحول مثبت نوجوانی و رضایت از زندگی در نوجوانان»، روان‌شناسی مثبت، س ۳، ش ۱۱، ص ۳۲-۴۶.
۴۵. نجمی، سید بدرالدین و آوات فیضی (۱۳۹۰)، «بررسی رابطه ساختاری کارکرد خانواده و عزت‌نفس با پیشرفت تحصیلی در دختران دبیرستانی»، پژوهش‌های نوین روان‌شناختی، س ۶، ش ۲۲، ص ۹۷-۱۲۰.
۴۶. نریمانی، محمد و اصغر پوراسمعی (۱۳۹۱)، «مقایسه ناگویی خلقی و هوش معنوی در افراد معتاد، افراد تحت درمان با متادون و افراد غیر معتاد»، اعتیادپژوهی، س ۶، ش ۲۲، ص ۷-۲۲.
۴۷. هاشمی‌نسب، سیده مریم؛ علیرضا آقاییوسفی و احمد علی‌پور (۱۳۸۶)، «مقایسه بهزیستی شخصی کودکان کم‌توان ذهنی و مادران آنها»، کودکان استثنایی، س ۷، ش ۲۶، ص ۳۸۵-۴۰۶.
۴۸. هراتیان، عباسعلی (۱۳۹۱)، «رابطه حرمت خود بر همدلی نوجوانان»، روان‌شناسی و دین، ش ۱۷، ص ۱۳۳-۱۶۴.
۴۹. یارمحمدیان، احمد؛ امیر قمرانی و عادل محمدزاده (۱۳۹۶)، «اثربخشی مداخله مبتنی بر داستان زندگی (من کی هستم؟) بر سازگاری عاطفی و ادراک شایستگی نوجوانان کم‌توان ذهنی»، فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، س ۸، ش ۳۱، ص ۱۰۵-۱۳۱.
50. Ahmed, A., Arshad, M. A., Mahmood, A., & Akhtar, S. (2016), Spiritual intelligence (SQ): a holistic framework for human resource development. *Administratie si Management Public*(26), 60.
51. Argan, M. T., & Argan, M. (2017), Do Altruistic Values of An Individual Reflect Personality Traits. *International Journal of Recent Advances in Organizational Behaviour and Decision Sciences (IJRAOB) An Online International Research Journal*, 3(1), 858-871.
52. Crocker, Jennifer, Luhtanen, Riia K., Cooper, M. Lynne and Bouvrette, Alexandra (2003), Contingencies of Self-Worth in College Students: Theory and Measurement, *PERSONALITY PROCESSES AND INDIVIDUAL DIFFERENCES*, Vol 85(5), Nov 2003, 894-908.
53. Emmons, Robert A. (2000), Spirituality and Intelligence: Problems and Prospects, *The International Journal for the Psychology of Religion*, Volume 10, Issue 1, pages: 57-64.

54. Harter, Susan. (1990), Causes, correlates, and the functional role of global selfworth: A life-span perspective. In R. Sternberg & J. Kolligian (Eds.), Competence considered. New Haven, CT: Yale University Press, pages: 67-97.
55. Jiang, H., Chen, G., & Wang, T. (2017), Relationship between belief in a just world and Internet altruistic behavior in a sample of Chinese undergraduates: Multiple mediating roles of gratitude and self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 104, 493-498.
56. King. D. B. (2008), Rethinking Claims of Spiritual Intelligence: A Definition, Model, and Measure. A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science, Peterborough.
57. King. C. A., Naylor. M. W., Harry. G. S. Tamlynn. M. S., Benjamin. N. and Shain M. D. (1993), Global Self-Worth, Specific Self-Perceptions of Competence, and Depression in Adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 32(4), 745-752.
58. Latone, B. and Darly, I.M. (2015), The Unresponsive Bystander ,why doesn't help? NewYork.
59. Macaulay J. R. and L. berkowits. Eds. (2014), Alteruism And Helping behavior, NewYork: Academic press.
60. Novak,phlip (2016), Religion And Alteruism, California: Institute of Noetic Sciences.
61. Osman-Gani, A. M., Anwar, M. A., & Hamid, Z. A. (2017), Impacts of emotional intelligence and spiritual intelligence on leadership effectiveness mediated by personal values: A conceptual framework. *Journal of Islamic Management Studies*, 1(1), 43-53.
62. Reddon, H., Meyre, D., & Cairney, J. (2017), Physical Activity and Global Self-worth in a Longitudinal Study of Children. *Medicine and science in sports and exercise*, 49(8), 1606-1613.
63. Righetti, F., & Impett, E. (2017), Sacrifice in close relationships: Motives, emotions, and relationship outcomes. *Social and Personality Psychology Compass*, 11(10), e12342.
64. Shahrokhi, A., Elikaei, N., Yekefallah, L., & Barikani, A. (2018), Relationship between spiritual intelligence and perceived stress among critical care nurses. *The Journal of Qazvin University of Medical Sciences*, 22(3), 40-49.

65. Vaughan, F. (2003), "What is Spiritual Intelligence?", *Journal of Humanistic Psychology*, 42(2).
66. Vonk, R., Radstaak, M., De Heus, P., & Jolij, J. (2019), Ironic effects of feedback on contingency of self-worth: Why self-reports of contingency are biased. *Self and Identity*, 18(2), 183-200.
67. Whitehouse, H. (2018), Dying for the group: Towards a general theory of extreme self-sacrifice. *Behavioral and Brain Sciences*, 41.
68. Yamini, M., & Sadidi, M. (2019), Relationships between The self-worth and Beliefs in a just world with life satisfaction of elderly People. *Journal of Gerontology*, 3(2), 40-48.
69. Zhai, yida (2019), The role of online social capital in the relationship between Internetuse and self-worth, *Current Psychology*, pages: 1-10.